

bringing neighbours closer

KAIP VISIEMS GERAI PAŽĪSTAMI AUGALAI SVETUR TAMPA BIOLOGINE INVAZIJA

Organizmų rūšys, įsitvirtinančios regionuose, esančiuose už jų natūralaus paplitimo ribų yra vadinamos svetimomis (svetimžemėmis) rūšimis. Lietuvoje auga daug svetimų rūšių, ypač mūsų kraštus pamėgo atvykėlės iš Šiaurės Amerikos valstybės Kanados. Šių augalų paplitimo geografija dėsningai paaiškinama. Lietuvos ir pietų bei centrinės Kanados dalies klimatas panašus, vidutinių platumų. Augalų plitimą limituojančių ekologinių veiksnių praktiškai nėra, todėl svimos rūšys nesunkiai prisitaiko. Dėl poveikio vietinėms augalų bendrijoms į Lietuvos invazinių rūšių sąrašą įtraukti Šiaurės Amerikos regiono augalai varpinė medlieva, baltažiedė robinija, kanadinė elodėja, kanadinė rykštenė, gausialapis lubinas, uosalapis klevas ir kiti. Lygiagrečiai vyksta priešingas procesas – 2012 metais Kanados biologų sudarytame invazinių augalų sąrašė buvo 162 rūšys, iš jų keliolika augalų Lietuvoje auga natūraliai. Lietuvoje šie augalai „elgiasi taikiai“, o kai kurie iš jų naudingi žmogui. Šiam straipsniui parinkti gerai pažįstami 5 vietiniai augalai, kurių invazija kelia grėsmę Kanados biologinei įvairovei.

Nendrinis dryžutis (*Phalaris arundinacea*)

Lietuvoje nendrinis dryžutis laikomas naudingu augalu. Tai vertingas pašarinis augalas gyvuliams, šiandien imtas naudoti ir biokuro gamybai. ES ūkininkams už hektarą auginimų nendrinį dryžutį mokama 500-600 eurų subsidija. Augalas vertinamas už gebėjimą mažinti taršą, nes vegetacijos periodu sugeria daug anglies dioksido, o pagamintas biokuras pasižymi geromis šilumingumo savybėmis.

Nendrinis dryžutis (*Phalaris arundinacea*)
<http://bit.ly/1b3goc>

Kanadoje rūšis laikoma agresyvia piktžole. Augdamas sudaro tankius, vienos rūšies sąžalynus, keliančius grėsmę pelkių ekosistemoms. Rūšies savybė greitai augti slopina vietines augalų rūšis. Skirtingai nuo natūralios pelkių augalijos, tankūs nendrinio dryžuties sąžalynai nesudaro palankių

gyvenimo sąlygų laukiniams gyvūnams. Augalas įvardintas kaip vienas iš šešių invazinių rūšių keičiančių Kanados pelkių biologinę įvairovę.

Vaistinė česnakūnė (*Alliaria petiolata*)

Lietuvoje vaistinė česnakūnė žinoma, kaip naudingas vaistinis ir prieskoninis augalas. Rūšis paplitusi visoje šalyje. Aptinkama šviesiuose lapuočių miškuose, upių slėniuose. Didelių sąžalynų nesudaro.

Į Šiaurės Ameriką rūšis buvo įvežta apie 1860 m., kaip prieskoninis augalas. Ištrūkusi į laisvę greitai tapo dominuojančia rūšimi tarp žolinių augalų lapuočių miškuose ir užliejamose lygumose. Vaistinė česnakūnė išskiria į aplinką chemines medžiagas, kurios slopina vietinių rūšių augimą. Augalo gebėjimas greitai augti, savarankiškai apsidulkinti ir ataugti iš šaknų padarė dramatiškų pasekmių vietinėms miško bendrijoms ir lemia elnių populiacijos mažėjimą.

Paprastasis šaltekšnis (*Frangula alnus*)

Lietuvoje paprastasis šaltekšnis auga šalia upių ir pelkių, visų rūšių miškuose, retesnis tik sausuose pušynuose. Aptinkami pavieniai krūmai ir nedideli sąžalynai. Šaltekšnio uogas valgo paukščiai ir smulkūs žinduoliai. Žmonės nuo seno augalo vaisius ir žievę naudojo dažams gaminti, o liaudies medicinoje vartoja, kaip vidurius laisvinančius vaistus.

Kaip dekoratyvinis ir vaistinis augalas į Kanadą buvo įvežtas apie 1900 m. Per kelis dešimtmečius rūšis išplito gamtoje. Paprastasis šalteškis yra nereiklus dirvai, aptinkamas pelkių ir žemapelkių ir aukštapelkių pakraščiuose, pievose, miškuose net kalnų buveinėse. Suaugę augalai formuoja tankius sąžalynus, kurie gali siekti 10 kilometrų ir daugiau. Susidarę 5-7 m aukščio tankūs medynai slopina vietines augalų ir gyvūnų rūšis. Paprastasis šalteškis įvardintas, kaip viena iš šešių pagrindinių invazinių rūšių keičiančių Kanados pelkių biologinę įvairovę.

Ankstyvasis šalpusnis (*Tussilago farfara*)

Ankstyvasis šalpusnis randamas visoje Lietuvos teritorijoje. Dirvožemiui nereiklus, auga drėgnose vietose, sudaro konkurenciją kultūriniam augalams. Geltoni šalpusnio žiedai laikomi pavasario pranašais. Nuo seno naudojamas kaip vaistinis augalas kvėpavimo ligoms gydyti. Šalpusnio lapai ir žiedai naudojami salotoms ir sriuboms pagardinti.

Manoma, kad ankstyvąjį šalpusnį, kaip vaistažolę 1920 m. įvežė imigrantai iš Europos. Apie 1997 m prasidėjo masinis augalo plitimas Britų Kolumbijos provincijoje. Šalpusnis toleruoja plačias aplinkos sąlygas: gerai auga šalia pelkių, šlapiose dirvose, randamas ganyklose, pamiškėse. Pagrindinis šakniastiebis gali augti gilyn iki 3 m. Kadangi augalas gali išsklaidyti ir sudaiginti sėklas anksčiau nei daugelis vietinių augalų, tai trikdo natūralias augalų bendrijas ir mažina vietinių rūšių skaičių.

Daržinė pienė (*Sonchus oleraceus*)

Lietuvoje daržinė pienė yra piktžolė. Dirvožemiui reikli, geriausiai auga derlingame dirvožemyje, auga daržuose, laukuose, šiukšlynuose. Žydi liepos-spalio mėnesiais, vėliau sunyksta. Piktžolių žalingumo skalėje daržinė pienė užima vidurį. Daugelis gyvūnų augalą ėda. Gurmanai daržinės pienės jaunus lapus ir ūglius vertina dėl jų sudėtyje esančių vertingų baltymų, riebalų ir angliavandenių.

Daržinė pienė atkeliavo iš Europos kartu su kultūrinių augalų sėklomis. Šešiose Kanados provincijose laikoma invazine rūšimi. Auga lygumose ir kalnuose (iki 2650 m). Daržinė pienė toleruoja visų tipų dirvožemius, įskaitant ir druskingus. Aptinkamas pajūryje, ganyklose, agrarinėse ekosistemose, pakelėse, soduose ir miškuose. Didžiausią žalą daržinė pienė daro žemės ūkio kultūroms. Augalo plintančios sėklos yra mozaikos ir dėmėtojo vytulio virusų bei parazitinių grybų sukeliančių salotų miltligę pernešėjos.

Pateikti keli pavyzdžiai įtikinamai parodo, kaip neatsakinga žmogaus veikla išbalansuoja per tūkstančius metų susiformavusius vietinių organizmų tarpusavio ryšius. Šiaulių bei Daugpilio universitetų mokslininkai siekia prisidėti prie visuomenės švietimo ir vykdo invazijų į gamtą valdymo projektą LLIV-250. Šiandien suintensyvėjus kelionėms, globaliai prekybai, kaip niekada būtina aktyviai ugdyti visuomenės ekologinį sąmoningumą. Daugiau informacijos apie biologines invazijas <http://teamwork.su.lt/>

Šiaulių universitetas

Informacinių technologijų ir audiovizualizacijos specialistas Audrius Šaulys